

Regio VI Eindhoven

Cultuurhistorische inventarisatie provincie Noord-Brabant

Gemeente Veldhoven

MIP-rapport Foto- en Tekeningenarchief
**DIT EXEMPLAAR WORDT
NIET UITGELEEND!**

Niet in database opgenomen!

Inhoud

1	Woord vooraf	3
2	Criteria	4
3	Werkwijze	7
4	Historische karakteristiek van Veldhoven	10
	Landschap	
	Nederzettingen	
	Bebouwing en groenelementen	
5	Overzicht van straten, gebouwen en groenelementen	14
6	Literatuurlijst	28
7	Foto-overzicht	29
8	Kaart gemeente Veldhoven (bijlage)	

1 Woord vooraf

Dit overzicht van cultuurhistorisch waardevolle nederzettingen, gebouwen en groenelementen in de gemeente Veldhoven, maakt deel uit van een -per gemeente opgezette- en zo "compleet" mogelijke inventarisatie in de provincie Noord-Brabant.

De snelle en vaak ingrijpende veranderingen in het Brabants cultuurlandschap hebben de totstandkoming van een dergelijk overzicht dringend noodzakelijk gemaakt. Te meer omdat deze veranderingen steeds duidelijker kenmerken lijken te vertonen van een massaal afbrokkelingsproces, waarbij veel van wat als karakteristiek-Brabants mag gelden, voorgoed uit het beeld van stad en land dreigt te verdwijnen. Een ontwikkeling, die naar het oordeel van het bestuur van de provincie Noord-Brabant indruist tegen de in brede kring ondersteunde opvatting, dat elementen uit het verleden essentieel zijn voor de verscheidenheid en herkenbaarheid van het heden, en daarmee voor de leefbaarheid in het algemeen.

In weerwil hiervan is deze rapportage niet op de eerste plaats bedoeld als een "document humain", afschoon bekommernis om de toekomst van Brabants verleden het eigenlijke doel van deze uitgave licht dreigt te overstemmen. Dat doel is: het op systematische wijze -aan de hand van een aantal welomschreven criteria- optekenen van wat er in Brabant aan cultuurhistorisch waardevolle objecten aanwezig is, om op grond daarvan de prioriteiten te kunnen bepalen voor een effectief en samenhangend provinciaal monumentenbeleid.

De hier voor u liggende inventarisatie vertegenwoordigt letterlijk een serie momentopnames. Reden waarom de samenstellers het woord "compleet" in de inleidende zin van aanhalingstekens hebben voorzien. Niet zozeer omdat zij zich bij hun rapportage uitdrukkelijk ontslagen wilden zien van de pretentie van volledigheid. Zo'n pretentie zou, alleen al gelet op de betrekkelijkheid van het begrip "cultuurhistorisch waardevol", niet reëel zijn. Veeleer weerspiegelt deze schrijfwijze hun vrees dat, als het afbrokkelingsproces in het huidige, genadeloze tempo doorzet, ook een aantal van de hier opgenomen gegevens snel door de actualiteit zal zijn achterhaald.

Onderzoek en veldwerk voor de hier gepresenteerde inventarisatie vonden plaats in 1981 en werden verricht door drs.

A.J.C. van Leeuwen, drs. N.C.M. Maes en H.Th.M. Ruiter, arch. HBO, allen werkzaam bij de provincie Noord-Brabant. Wijzigingen die zich na die datum voordeden, konden om organisatorische redenen niet meer in deze uitgave worden verwerkt.

's-Hertogenbosch, augustus 1983

2. Criteria

Uit de vele objecten die voor inventarisatie in aanmerking kwamen, moest uiteraard een keus worden gedaan. Dat gebeurde aan de hand van een aantal criteria, die verder in dit hoofdstuk groepsgewijs worden omschreven.

Bij deze criteria wordt het bindend element in veel gevallen gevormd door de "historische karakteristiek" van de nederzetting. Wat wordt daaronder verstaan?

Een nederzetting is, in de hier gebruikte terminologie, een geheel van bebouwing, percelen, wegen en waterlopen, dat in de loop der tijd een meer of minder samenhangende vorm heeft opgeleverd. Het eigen karakter van een nederzetting is het product van een -al dan niet geleidelijke- historische ontwikkeling, die in vele gevallen tot op de dag van vandaag valt af te lezen, zowel aan het ruimtelijk patroon als aan de bebouwing zelf. Dat geldt in beginsel evenzeer voor een oud akkerdorp, als voor een moderne nieuwbouwwijk.

Op zeker moment leidt een reeks van ontwikkelingen tot een situatie, waar de nederzetting voor ons gevoel een uitgesproken eigen vormidentiteit bereikt. Dát moment bepaalt de "historische karakteristiek" van de nederzetting, die dus als het ware de optel- en aftreksom is van een reeks structuurbepalende en structuurverstorende ingrepen.

De invloed van dat moment kan zich, meer of minder nadrukkelijk zichtbaar, vaak uitstrekken tot het moment van nu. Zo is voor de landelijke nederzettingen tussen Oirschot en Best de situatie rond het midden van de vorige eeuw nu nog steeds beeldbepalend. Vandaar dat het moment van de historische karakteristiek ook omstreeks dat tijdstip is gekozen. Zowel de middeleeuwse aanleg, als de wijzigingen van na 1850 zijn daarbij als wezenlijke bestanddelen aan te merken.

Een heel ander voorbeeld is de oude vestinggordel van Bergen op Zoom. Daar is een essentieel element in de historische karakteristiek, zoals die rond 1800 bestond, thans niet meer afleesbaar. In die tijd werd de stad sterk gedomineerd door haar uitgebreide vestingswerken. Sinds die echter aan het eind van de vorige eeuw zijn ontmanteld, wordt het huidige beeld bepaald door een parken-, straten- en bebouwingsgordel, die rond 1920 hun uiteindelijke vorm kregen. Daarmee is de historische karakteristiek van ca. 1800 nu dus niet meer relevant voor dit deel van de stad. Die van rond 1920 echter des te meer.

Tegen de achtergrond van deze historische karakteristiek zijn alle objecten afzonderlijk getoetst aan de volgende criteria:

- Architectonische en kunsthistorische criteria
 - het object is een goed voorbeeld van een bepaalde stijl of bouwtrant, of van het werk van een bekend architect, stedenbouwkundige of kunstenaar

- het object is gaaf qua stijl en detaillering
- het object vertegenwoordigt een unieke (bouw)-techniek, (bouw)type of is typerend voor de ontwikkeling van de industriële techniek
- het object heeft esthetische waarde op grond van de vorm en detaillering van exterieur en/of interieur.

- Planologische, landschappelijke en stedenbouwkundige criteria

- het object vormt samen met bijgebouwen, kleine artefacten en erfbeplanting of tuinaanleg een karakteristiek geheel
- het object maakt deel uit van een groter historisch geheel of complex
- het object sluit, met name in historisch en geomorfologisch opzicht, aan bij het landschap
- het object maakt deel uit van een gebied met een grote continuïteit, waardoor het historisch patroon van verkaveling, wegen en waterlopen goed geconserveerd is gebleven
- het object vormt een onderdeel van een historische stedenbouwkundige structuur of een historisch nederzettingstype
- het object is karakteristiek voor stad, dorp of streek.

- Sociaal- en cultuurhistorische criteria

- aan het object zijn historische herinneringen verbonden in de ruimste zin van het woord
- het object vertegenwoordigt een aspect van de sociale of economische geschiedenis
- het object is representatief voor een bepaalde fase in de ontwikkeling van dorp, stad of streek.

Afhankelijk van de situatie en de aard van het object, was het ene criterium bij de selectie meer bepalend dan het andere.

Zo kan men zich voorstellen dat bij een eenvoudige voorbeeld van landelijke bouwkunst criteria als type, bouwtechniek, samenhang met de directe of wijdere omgeving, historische verkaveling en patroon van wegen en waterlopen, meer gewicht in de schaal werken, dan bij een kerkgebouw. Daar zullen eerder stijl, gaafheid van details, esthetische kwaliteiten en geschiedkundige aanknopingspunten de doorslag geven. Bij monumenten van jongere datum zijn op hun beurt bouwtype, techniek, vormgeving, architect en sociaal-historische betekenis weer het meest van belang.

De samenhang met de omgeving heeft bij de beoordeling een grote -zo niet dominerende- rol gespeeld. Objecten als daglonershuisen, weverswoningen, smidsen e.d., ontleen vooral daaraan vaak hun bijzondere waarde. Een op zich interessant object, dat als laatste getuige de herinnering oproept aan een overigens verder geheel verstoorde situatie, scoort doorgaans minder hoog, dan een object dat deel uitmaakt van een karakteristieke, betrekkelijk ongerept gebleven omgeving. Daarentegen zal een in detail aangetaste reeks gebouwen, die een onderdeel vormt van een qua maat en schaal nog goed bewaarde en interessante structuur, op grond daarvan in deze inventarisatie juist worden meegenomen.

Ten slotte heeft, zoals men begrijpen zal, ook de zeldzaamheids-waarde van een object of nederzettingstype bij de afwegingen meegespeeld.

Onnodig te zeggen dat genoemde criteria niet alleen van belang zijn in het kader van deze inventarisatie. Zij spelen een cruciale rol bij het concrete monumentenbeleid van de provincie Noord-Brabant: bij het bepalen van de prioriteiten voor het behoud* van cultuurhistorisch waardevolle objecten en het ontwikkelen van het daarvoor meest geëigende instrumentarium.

* Naast genoemde criteria zullen in de praktijk ook andere factoren (bouwkundige staat, mogelijkheden tot functie-waardering, beschikbare middelen e.d.) het eventuele behoud van cultuurhistorisch waardevolle objecten bepalen.

3. Werkwijze

Bij het in kaart brengen en beschrijven van de verschillende cultuurhistorisch waardevolle objecten, met het doel een overzicht te geven van wat in de provincie op dit gebied bewaard is gebleven, werden de samenstellers met een aantal beperkingen geconfronteerd.

Om te beginnen was het met de beschikbare mankracht en financiële middelen, gelet ook op het tijdsbestek waarbinnen de werkzaamheden moesten worden afgerond, nauwelijks mogelijk uitvoerig bronnenonderzoek te verrichten naar de geschiedenis van een bepaald gebied. Men was daarom voornamelijk aangewezen op de beschikbare informatie, die doorgaans schaars aanwezig en bovendien niet altijd even betrouwbaar bleek.

Daarnaast waren er ook problemen van meer praktische aard. Zo leende, vooral in dicht bebouwde kommen, de situatie er zich niet altijd voor om bijvoorbeeld alle gevels van een gebouw nauwgezet te bestuderen. Voor interieurs gold dit in nog sterkere mate; deze konden slechts bij hoge uitzondering worden bezichtigd.

In verband hiermee kan het hier gepresenteerde materiaal slechts een indruk geven -zij het dan een redelijk verantwoorde- van de in de gebouwde omgeving aanwezige waarden, die voorwerp van monumentenzorg kunnen zijn en die bij planologische beslissingen in de beschouwing moeten worden betrokken.

Bij het bestuderen en beschrijven van de objecten is, zoals al aangestipt, de samenhang met de directe omgeving en met de nederzetting als geheel voortdurend goed in het oog gehouden. Een object kan, als deel én als exponent van een groter geheel, immers niet adequaat worden beschreven, als dit totaalbeeld bij de onderzoeker ontbreekt.

Belangrijke aanknopingspunten voor dit totaalbeeld vormen onder meer de specifieke kenmerken van de omgeving (hoogteligging, reliëf, perceelsvorm, bodemgebruik e.d.), die een rol hebben gespeeld met betrekking tot de plaats en aard van de nederzetting. Zo is er een hemelsbreed verschil tussen het landbouwgebied in de polders van Noordwest-Brabant en, om wat te noemen, een Kempens akkerdorp. In het eerste geval domineert het open, vlakke land, met zijn grote, verspreid gelegen boerehoeven; in het tweede geval hebben we te maken met een veel kleinschaliger akkerstructuur met een lint van boerderijen, gelegen op de oeverwallen van beken. Behalve het onderkennen van verschillen in "decor", is ook het bepalen van de invloed daarop van historische en sociaal-economische factoren - als conjunctuur, machtspatronen, bestaansmiddelen, verkeersbindingen enz. - van groot belang voor het invullen van dat totaalbeeld. Een goed voorbeeld daarvan is Vught, dat zijn vorm met Markt en stationsbuurt kreeg onder invloed van de oude hoofdwegen tussen Eindhoven, Den Bosch en Tilburg, alsmede de latere spoorlijn.

En ten slotte kan ook literatuur over een gebied en de daarbinnen gelegen nederzettingen een - zij het vaak globaal- beeld geven van de dominanten die bij de ontwikkeling daarvan een rol hebben gespeeld.

Al dit materiaal te zamen vormt als het ware een soort "onderlegger", die in meerdere of mindere mate houvast biedt bij het verwerven van inzicht in hetgeen als karakteristiek mag worden aangemerkt.

In dit verband zijn ook oude kaarten van belang, vooral de sinds ca. 1830 gepubliceerde topografische kaarten 1:25.000 en 1:50.000. Deze zijn namelijk direct vergelijkbaar met de huidige stafkaarten van dezelfde schaal en geven daardoor een goed beeld van het veranderingsproces dat zowel nederzettingen als landschap in de loop der tijd hebben ondergaan. Overigens is het patroon dat uit het bestuderen en vergelijken van deze kaarten naar voren kwam, steeds ter plekke aangevuld met eigen waarnemingen met betrekking tot stratenpatroon, bebouwing en beplanting.

In hoeverre is, ondanks de hier gekozen opzet, waarbij een aantal concrete criteria als uitgangspunten dienen, toch niet het gevaar aanwezig dat er bepaalde subjectieve elementen in de beoordeling sluipen?

Degene die de inventarisatie uitvoert, maakt uit wat hij wel en niet documenteert. Hij wordt daarbij geleid door zijn kennis van de historische karakteristiek van de nederzetting. Welke elementen bepalen het eigen -specifieke- karakter daarvan? Is dit "eigene" nog afleesbaar aan bebouwing of omgeving, en in hoeverre is het door veranderingen verstoord?

Het zal duidelijk zijn dat alleen al dit deel van het afwegingsproces niet geheel objectief kán zijn. Het wordt immers niet alleen bepaald door de doelstelling van het onderzoek, maar ook de persoon van de inventarisator en de tijd waarvan hij het product is.

Tegelijkertijd echter mag men erop vertrouwen dat de systematiek en de criteria die aan dit onderzoek ten grondslag liggen, een zekere garantie bieden dat persoonlijke voorkeuren bij de beoordeling uiteindelijk nergens de boventoon voeren.

In hoofdstuk 4 wordt ingegaan op het verband tussen de ruimtelijke vorm van de nederzetting en de geomorfologische en landschappelijke context waarin zij geplaatst moet worden. Aansluitend volgt een schets van de karakteristieke bebouwingstypen en groenelementen.

In het daarop volgende hoofdstuk worden de verschillende objecten alfabetisch per straat behandeld. Straten die zich onderscheiden door een duidelijke samenhang van de daarin gelegen objecten, worden in voorkomende gevallen bovendien afzonderlijk beschreven.

Per object worden vermeld: huisnummer, algemene typering, geschatte bouwdatum, exacte bouwdatum* (b.v. blijkens muurankers, jaarsteen, literatuurvermelding), data van belangrijke wijzigingen, de aanwezigheid van eventuele artefacten, zoals stootstenen, hekpalen e.d., bijgebouwen (met vermelding van eventueel afwijkende datering), groenelementen (waarbij oudere bomen met opgave stamomtrek), eventuele opmerkingen over details of bijzondere onderdelen**.

Iedere inventarisatie bevat bovendien één of meer kaarten van het onderzoeksgebied, schaal 1:10.000 (bij dichtere bebouwing ook uitsneden met schaal ca. 1:5.000). Daarop zijn de volgende zaken aangegeven:

- geïnventariseerde objecten met cultuurhistorische betekenis (zwarte stip)
- beschermde monumenten (zwarte stip met cirkel)
- straatnamen en huisnummers
- gemeentegrenzen
- dijken, waterlopen en steilranden
- oude wegenpatronen en oude akkerbodems met een humusdikte van minimaal 50 cm (globaal aangegeven).

Beschermde stads- en dorpsgezichten, alsook landgoederen, zijn eveneens aangegeven. Groepen gebouwen die een karakteristiek geheel vormen of die deel uitmaken van een interessant nederzettingstype, zijn omlijnd.

* In tegenstelling tot de geschatte bouwdatum is de exacte bouwdatum in de tekst steeds onderstreept aangegeven.

** Voor zover het rijksmonumenten betreft, zijn de beschrijvingen ontleend aan de officiële monumentenlijst, zo nodig onderzijds aangevuld (aangegeven met N.B.).

4. Historische karakteristiek van de gemeente Veldhoven

Landschap

De gemeente omvat de kerdorpen Veldhoven, Meerveldhoven, Zeelst en Oerle. De zuidelijke gemeentegrens wordt gevormd door de Run die in de Dommel uitmondt. Parallel aan de Run stroomt direct ten zuiden van de dorpskommen van Veldhoven en Meerveldhoven de Gender. Ten oosten van Zittard loopt de Poelenloop, die in de Gender uitmondt.

Ten westen van Toterfout, en Oerle loopt de Bruggenrijt die ten noorden de voormalige Zeelster heide begrenst. Ten noorden van Zeelst wordt de gemeentegrens door een stroompje gevormd, dat via Eindhoven afwatert op het stroomgebied van de Dommel.

De kom van Veldhoven ligt op ca 20-21 meter boven N.A.P., evenals de kommen van Meerveldhoven en Zeelst. Oerle ligt iets hoger, op ongeveer 22,5 meter. De akkergebieden tussen deze kerkdorpen in verlopen van 24,5 in het zuidwesten tot 19-20,5 meter in het noordoosten. Het dal van de Gender verloopt van ca. 20 tot ca. 17 meter boven N.A.P. Het voormalige heidegebied ten noorden van Oerle en Zeelst ligt op 20 tot 21 meter.

De bodem bestaat gedeeltelijk uit dekzanden afgezet tijdens en na de laatste ijstijd (ca. 10.000 jaar geleden), vooral ten westen van Oerle, en verder voor een groot deel uit sterk zandige leemgronden. Deze zijn ten dele gemengd met lössleem. In de beekdalen kan zich hier en daar veen hebben ontwikkeld. De Run en andere waterlopen hebben geulen in het dekzand uitgesleten. Langs de beken zijn oeverwallen afgezet.

Het landschap in de gemeente valt uiteen in de volgende eenheden:

- a. De beekdalen van de Run en Gender ten zuiden van Veldhoven en de dalen van de Poelenloop of Rijt en de Bruggenrijt. Met name in het dal van de Run zijn graslanden en broekbosjes, de voormalige beemden en hakhoutbosjes herkenbaar.
De Gender doorsnijdt de kom van Veldhoven. Kenmerkend voor de zeer oude bewoning is de aanwezigheid van oude graslandbodems langs de Gender, met een humusdek van meer dan 50 cm.
- b. De bebouwde kommen van Oerle, Zeelst, Veldhoven en Meerveldhoven en gehuchten als Heers, Zittard en Zandoerle. Zeelst, Veldhoven en Meerveldhoven zijn door nieuwbouw volledig aan elkaar gegroeid en hebben een nieuw winkelcentrum gekregen.
- c. De oude akkers rondom de kernen, ontstaan tijdens de middeleeuwen door eeuwenlange bemesting vanuit de potstal met toevoeging van heideplaggen.
- d. Enkele voormalige heidegebieden waaronder de Zeelster heide zijn rond 1900 ontgonnen. Een deel van deze heide vormt nu vliegveld Welschap.
- e. Enige voormalige en na ca. 1910 ontgonnen heidegebieden die nu als bouwland functioneren en ten zuiden van de Run en ten westen van Zandoerle liggen.

De aanleg van de E3 heeft het beemden- en bouwlandgebied in het zuidelijk deel van de gemeente van de kernen afgesneden. De vroegere relaties tussen de bovengenoemde gebieden zijn nauwelijks nog afleesbaar door dorpsuitbreiding en wegeaanleg. Het best herkenbaar zijn deze relaties nog bij de ligging van Heers ten opzichte van de Run en Zittard, Zandoerle, Toterfout en Hoogeind ten opzichte van de Rijt en de Bruggenrijt. Hier en daar is de relatie Dorpsstraat-Gender ook nog herkenbaar.

Nederzettingen.

De gemeente omvat een viertal kerkdorpen, elk met enkele gehuchten. Veldhoven heeft de gehuchten Zonderwijk, Schoot, Groot- en Klein Broek, Heers en Heiberg, oorspronkelijke akkerdorpen met een gemeenschappelijke parochiekerk in het centrale akkergebied. Deze kerk maakt plaats voor een schuurkerk, die achtereenvolgens door een "waterstaatskerk" en een neogotische kerk werd vervangen. Rond deze kerk vormde zich in de tweede helft van de 19e eeuw een wegdorp met enige industrie, linnenfabrieken, wasserijen en sigarenfabrieken. De kerk in de akkers werd in 1815 en 1833 gesloopt. De bebouwing van de akkers, de relatieve achteruitgang van de gehuchten en de verandering van agrarische en enigszins industriële nederzetting tot woon- en industriegemeente bepaalt het huidige karakter. Zonderwijk en Groot- en Klein Broek zijn niet meer als afzonderlijke buurtschappen herkenbaar: de oude patronen zijn in de nieuwe structuren opgenomen. Heers bewaart zijn oude structuur met een geheel nieuw beplant dorpsplein, Zittard, Schoot en Heiberg bezitten vrijwel geen oude bebouwing meer.

De laat-19e-eeuwse lintstructuur aan de Dorpsstraat-Locht is daarentegen nog redelijk herkenbaar.

Meerveldhoven is als bedevaartplaats met kerk en Mariakapel, nu in één gebouw gecombineerd, eveneens in een conglomeraat van woonwijken opgenomen. Ook hier verplaatste het zwaartepunt zich in de loop van de 19e eeuw naar de hoofdweg naar Eindhoven met enige villa's en fabrieken.

Oerle omvat de gehuchten Berkt, Zandoerle, Zittard, Halfmijl, Toterfout en Hoogeind. Het oorspronkelijk belangrijke vlek Oerle is sterk achteruitgegaan in de 18e en 19e eeuw en gereduceerd tot een agrarische nederzetting, waarin de plaats van het voormalige kasteel ten noorden van de kerk niet meer herkenbaar is. Het pensionaat, waarin de mogelijk nog 18e-eeuwse pastorie was opgenomen, is gesloopt. De akkerdorpstructuur van de nederzettingen Berkt en Hoogeind en de boerderijgroepen Toterfout en Halve Mijl is echter nog goed afleesbaar. Ten zuidoosten grenst het dorp echter aan uitgestrekte woningbouwcomplexen.

Zandoerle is als structuur van een agrarische nederzetting met beboomde plaatse nog zeer goed herkenbaar, ook al is de historische boerderijbebouwing zeer ingrijpend vernieuwd. Maat en schaal herinneren echter nog aan de oude situatie.

Zeelst is door nieuwbouw ingesloten. De oude nederzettingsstructuur met kerk en kasteel is enigszins gewijzigd. De kerk is naar het oosten verplaatst, het kasteel op de voorgebouwen na verdwenen. Het driehoekige plein Heuvel is in de latere 19e eeuw ontstaan. De bebouwing in de nederzetting rondom de kerk, die een functie had voor de gehuchten Djept, Muggenhool en Heistraat, is vooral laat-19e en 20e eeuws. Djept, Muggenhool en Heistraat zijn agrarische nederzettingen in relatie tot een beekloop op de grens van het heidegebied, maar zijn door wegeaanleg van Zeelst afgesneden. Ten zuiden van de Kruisstraat is na 1940 het Peter Zuidkamp gebouwd, een nu verlaten legerkamp met een bebouwing in landelijke bouwtrant, die een historisch gegroeide nederzetting suggereert.

Bebouwing en groenelementen.

Boerderijen.

De bovengeschetste veranderingen in structuur en de veranderingen in de bedrijfsvoering hebben tot gevolg gehad dat veel boerderijen onherkenbaar veranderd werden of een woonfunctie kregen. Hierdoor zijn de meeste boerderijen in de gemeente verloren gegaan. Enkele boerderijen bleven echter behouden, Berkt 50, een merkwaardig 19e-eeuw woongedeelte met ouder muurwerk en Hemelrijken 14, een U-vormig complex, voorgebouw van een kasteel. Kleine Vliet 4 is een karakteristiek gelegen, sterk gerestaureerde woonboerderij. Midden- en laat-19e eeuwse boerderijen treffen we aan op Heers 23, Kruisstraat 47, Locht 114 en Zandoerle 30. Zittard 53 is een boerderijruïne met interessante gebintresten, waarbij het woongedeelte links en rechts door bedrijfsruimten geflankeerd wordt. Djept 121 en Hoogeind 39 zijn voorbeelden van eenvoudige boerderijen die vooral hun waarde aan de landschappelijke situatie ontleen. Deze is tesamen met een fraaie erfbepanting zeer bepalend bij de gave boerderij Vilderstraat 1. De kleine boerderijen aan de Polkestraat hebben door hun ligging tegenover het nieuwe winkelcentrum veel waarde verloren. Heiberg 22 vertegenwoordigt een na de eeuwwisseling veelvuldig gebouwd, gemoderniseerd boerderijtype.

Woonhuizen.

De laat-19e eeuwse verkeersontwikkeling bepaalt het karakter van de nog aanwezige woonhuizen. Incidenteel bleven echter enige oudere woningen bewaard, Dorpsstraat 25-25A bewaart onder een zeer karakteristieke stucversiering een oudere constructie, de voormalige hervormde en katholieke pastorieën Dorpsstraat 93-95 en 120

zijn gaaf bewaard gebleven, de eerste heeft aan de achterzijde nog oorspronkelijke kozijnen. Ook Kapelstraat 76-78 met zijn fraaie trapgevels en Zandoerle 15 zijn goed bewaarde, zij het inwendig gewijzigde oudere woonhuizen. Eenvoudige woonhuizen uit midden en tweede helft 19e eeuw treffen we aan aan Binnenweg 30, Heerseweg 4-6, Locht 1 en 18 en Oude Kerkstraat 52, het laatste pand met een karakteristieke klokgevel. Eenvoudige woonhuizen in een rij uit XIXd zijn Provinciale Weg 40-46. Een reeks (fabrikanten-)villa's is zeer typerend voor het dorpsbeeld in Veldhoven en Meerveldhoven. De oudste zijn de -vaak gewitte- baksteenvilla's met mansardedak en middenrisaliet aan de Dorpsstraat 59, 65-67, Kruisstraat 5, Provinciale Weg 70 en Kromstraat 2. De pastorieën Dorpsstraat 20 en Blaarthemseweg 16 zijn tweelaags kubusvormige panden, de pastorie Kapelstraat Zuid 18 heeft een detaillering in neogotische trant.

Een mooie reeks villa's, van Art-nouveau en chaletstijl tot nieuwe zakelijkheid bevindt zich aan de Provinciale Weg 66 en de Kapelstraat Zuid 3 en 8. Traditioneler en eenvoudiger zijn enkele grotere woonhuizen aan Heuvel 46A-48, Locht 15 en 16, Binnenweg 1 en Provinciale weg 50 en 61.

Kruisstraat 23 is een zeer expressieve villa in Amsterdamse-schooltrant.

Kerkelijke gebouwen

De neogotische kerken van Veldhoven en Zeelst werden sterk verbouwd en uitgebreid, die te Oerle bleef beter bewaard en herinnert als enige aan de oude plaats van de middeleeuwse voorganger. Het kerkhof te Meerveldhoven bevat enige goed gedetailleerde monumenten.

De kapel te Zandoerle is een voorbeeld van een zeer eenvoudige buurtkapel. Het gesticht Blaartshemseweg 19-21 bewaart nog het oude kubusvormige hoofdgebouw.

Openbare gebouwen.

Het mogelijk nog 18e eeuwse raadhuis van Oerle bleef, gepleisterd en gewijzigd, bewaard aan de Oude Kerkstraat 32.

Bedrijfsgebouwen.

Dorpsstraat 32 is een allereenvoudigst voormalig boterfabriekje. Een tweetal molens bleef bewaard. O.L. Vrouwedijk 6 is een tot woning veranderd bedrijfsgebouw met aantrekkelijke baksteendetailering.

Groenelementen

Afgezien van een aantal gave boerderijen met fraaie erfbeplanting bleven hier en daar bij een verbouwde boerderij de oude linden bewaard, zo bijvoorbeeld in de buurtschap Halve Mijl. Zandoerle bezit een karakteristieke plaatse met lindebepanting; in de kom van Veldhoven, tegenover no 93-95 met zijn mooie linden, bevindt zich nog een gedeeltelijk omgrachte tuin met oud geboomte. Ook het kerkhof aan de Kapelstraat Zuid heeft een oudere boombeplanting.

5. Overzicht van straten, gebouwen en groenelementen

Berkt

Buurtschap op de grens van akker- en vroeger heidegebied. Verspreide, sterk gewijzigde boerderijen.

- 50 "Den Leeuwen Hoff", boerderij, nu woonhuis (19e eeuw). Hoger woonhuis onder rieten zadeldak, bedrijfsgedeelte onder zadeldak met wolfseinde gedekt met riet en oudhollandse pannen. Rijksmonument. N.B. Het woonhuis heeft een topgevel met vlechtingen, het voormalige bedrijfsgedeelte is grotendeels vernieuwd. Jonge leilinden, plataan en beuk plm. 200 cm omtrek.

Binnenweg

- 1 "Selstadium" een- en tweelaags villa (ca. 1900). Voormalige burgemeesterswoning, leien zadeldaken. Siermetselwerk. Bijgebouw onder zadeldak.
- 7-9A Drie woningen, eenlaags (ca. 1910). Mansardedak met kruispannen. Haakse aanbouwen onder zadeldaken met oudhollandse pannen.
- 30 Eenlaags woonhuis (ca. 1880). Zadeldak met muldenpannen. Boomgaard met fruitbomen.

Blaarthemseweg

- 1 Eenlaags horecabedrijf (ca. 1910). Mansardedak met kruispannen. Afgeschuinde hoekoplossing.

- 4-8 Woonhuis en bedrijfsgebouwen, twee en twee-en-een-half-laags (1e kwart 20e eeuw). Raamindeling gewijzigd, ten dele dichtgemetseld en gewit. Het woonhuis onder zadeldak, de bedrijfsgebouwen onder platdak. Voormalige sigarenfabriek.

- 10-10A Winkel en woonhuis, eenlaags (ca. 1880). Zadeldak met verbeterde hollandse pannen, vlechtingen in de topgevels. Houten schuurtje met zadeldak.

- 13 R.K. Kerk St. Willibrordus (1871, 1951). Driebeukige basiliek met westtoren. De oorspronkelijke neogotische kruisbasiliek met smalle zijbeuken van architect K. Weber is in 1951 door C. Geenen verbouwd waarbij de zijbeuken verbreed werden en het transept verdween. De torenspits werd naar ontwerp van J. Cuypers aangebracht. Opzij van de kerk H. Hartbeeld uit 1926 van Aug. Falise. In de kerk, die zelf niet op de Rijkslijst wordt geplaatst een kerkklok van 1551 van Peter van den Ghein, 2 schilderijen omstreeks 1810, vaatwerk van 1750 en 1800, balkroon met 12 lichten van omstreeks 1820.

- 16 R.K. Pastorie, tweelaags (1873). Afgeplat schilddak met leien. Pilasters en baksteenmetselwerk aan de voorgevel nu gepleisterd en gewit. Eenlaags aanbouw onder zadeldak.